

Плешакова Наталія Анатоліївна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0381-067X>*

Красьоха Ольга Василівна

*здобувачка вищої освіти другого рівня,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-5511-6823>*

Рак Роман Володимирович

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9526-1734>*

ФІНАНСОВА ІНКЛЮЗІЯ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ АКТИВІВ УКРАЇНИ

У статті узагальнено підходи до трактування сутності фінансової інклюзії. Розкрито її функціональне призначення та роль для розвитку фінансової системи. Систематизовано класифікаційні ознаки фінансової інклюзії. Запропоновано концептуальну модель розвитку фінансової інклюзії на рівні домогосподарств. Проаналізовано сучасні тенденції розширення фінансової інклюзії на ринку фінансових активів. Ідентифіковано ключові бар'єри, що обмежують участь населення у використанні фінансових інструментів. Сформульовано практичні рекомендації, що спрямовані на зниження існуючих обмежень.

Ключові слова: кредитування, криптовалюта, ОВДП, фінансові активи, фінансова інклюзія, цифровізація.

Nataliia Plieshakova

*PhD in Economics, Docent,
Associate Professor at the Department of Finance,
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

Olha Krasokha

*Second-Level Higher Education Applicant (Master's Degree Applicant),
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

Roman Rak

*PhD in Economics, Docent,
Associate Professor at the Department of Finance,
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

FINANCIAL INCLUSION IN UKRAINE'S FINANCIAL ASSETS MARKET

The article substantiates the role of financial inclusion as a key mechanism for expanding household participation in the financial market and strengthening the resilience of the financial system. It demonstrates that under conditions of economic instability, declining household incomes and increased uncertainty, financial inclusion extends beyond access to basic financial services and transforms into a process of deepening engagement with financial instruments, including savings, lending and investment in financial assets. The study integrates theoretical approaches to defining financial inclusion and analyses contemporary trends in its development in Ukraine, with a particular focus on the structure and dynamics of financial assets available to households. The findings confirm that financial inclusion develops in a hierarchical manner: from access to payment infrastructure and financial accounts to the use of savings instruments, credit resources and participation in financial markets. It is shown that while Ukraine has achieved significant progress in payment inclusion due to digitalization and financial sector reforms, higher levels of inclusion related to investment activity remain underdeveloped. Key barriers include low household incomes, insufficient financial literacy, limited trust in financial institutions and structural imbalances in the financial market. Financial inclusion is conceptualized as an integrated socio-economic process combining access, usage and quality of financial services, which collectively determine the ability of households to accumulate, manage and invest financial resources. The authors propose a conceptual model of financial inclusion

based on its staged development and identify priority directions for its expansion, including the development of digital financial services, stimulation of investment activity in government securities and strengthening financial education. Practical implications include enhancing policy measures aimed at reducing financial exclusion, improving institutional trust and mobilizing household savings for economic development.

Keywords: lending, cryptocurrency, DGB, financial assets, financial inclusion, digitalization.

Постановка проблеми. Становлення фінансового сектору України відбувалося паралельно із процесами державотворення та супроводжувалося постійними трансформаціями. Водночас у сучасних умовах його функціонування визначається впливом низки системних викликів, зокрема повномасштабної війни, що зумовлює значні макроекономічні дисбаланси, масштабну міграцію населення, руйнування виробничого потенціалу та інфраструктури. Додатковий тиск створюють енергетичні обмеження, нестабільність енергопостачання, а також зниження рівня доходів населення і, відповідно, обмеження внутрішнього попиту та можливостей домогосподарств.

У науковій літературі фінансова інклюзія розглядається як важливий інституційний чинник, що сприяє розширенню доступу населення до фінансових послуг, підвищенню ефективності розподілу фінансових ресурсів та зменшенню соціально-економічної нерівності.

За таких умов роль фінансового сектору як механізму акумулювання заощаджень та трансформації їх в інвестиційні ресурси суттєво ускладнюється, що негативно впливає на його здатність забезпечувати економічне зростання та підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Попри тривалий період функціонування, фінансовий сектор України потребує подальшого глибокого реформування та адаптації до нових реалій, зокрема з урахуванням воєнних ризиків, структурних змін на ринку праці, демографічних зрушень і зростання глобальної економічної невизначеності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роль фінансової інклюзії у забезпеченні соціально-економічного розвитку України, а також її значення для підвищення добробуту населення та забезпечення фінансової стабільності, знайшли своє відображення у низці наукових робіт, як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Аналізуючи підходи до трактування сутності фінансової інклюзії у працях різних авторів, доцільно зазначити, що, попри відносну новизну даного поняття у фінансовій науці, воно набуло вагомого значення як у сучасних наукових дослідженнях, так і у стратегічній діяльності міжнародних організацій та центральних банків різних країн світу. Зростання наукового інтересу до фінансової інклюзії зумовлене її потенціалом як інструменту забезпечення сталого економічного розвитку, підвищення фінансової стійкості та зниження соціально-економічної нерівності. Так, Центр з фінансової інклюзивності (Center for Financial Inclusion – CFI)

трактує у своїх аналітичних документах фінансову інклюзію, як. «...стан, за якого кожен, хто може використовувати фінансові послуги, має доступ до повного набору якісних фінансових послуг, наданих за доступними цінами, зручним способом, з повагою та гідністю» [1].

М. Сарма та Дж. Паіс [2] довели наявність стійкого взаємозв'язку між доходами населення, нерівністю, фінансовою грамотністю, урбанізацією, а також розвитком фізичної й цифрової інфраструктури та рівнем фінансової інклюзії, що в сукупності визначає її вплив на економічний добробут.

П. Зетерлі [4] аналізує потенціал фінансової інклюзії для підтримки стійкості, а також системні бар'єри, що перешкоджають використанню фінансових послуг.

О. Десятнюк, А. Крисоватий та О. Птащенко [3] доводять, що в Україні інклюзія має асиметричний характер: найбільш розвиненим є платіжний сегмент, тоді як депозитна та кредитна складові залишаються менш доступними для населення.

С. Онищенко та А. Глушко [5] розкривають значення фінансової і цифрової інклюзії саме для вразливих груп населення та окреслюють пріоритетні напрямки розвитку фінансової інклюзії.

І. Лютий та А. Жуков наголошують, що значний обсяг вільних коштів фізичних осіб залишається недостатньо інтегрованим у фінансової системи. У цьому контексті автори обґрунтовують доцільність активізації інвестиційної поведінки індивідуальних інвесторів, шляхом спрямування їхніх заощаджень в облігації внутрішньої державної позики (ОВДП). Зазначений інструмент розглядається як ефективний механізм розширення участі населення у фінансовому ринку, підвищення рівня фінансової інклюзії та мобілізації внутрішніх фінансових ресурсів [6].

Враховуючи значні наукові напрацювання щодо розвитку фінансової інклюзії, окремі аспекти її реалізації на фінансовому ринку залишаються недостатньо дослідженими. Зокрема, актуальним є питання залучення домогосподарств до використання більш складних фінансових інструментів, пов'язаних із накопиченням заощаджень, кредитуванням та інвестуванням у фінансові активи. У цьому контексті особливої актуальності набуває визначення бар'єрів для участі населення на фінансовому ринку та пошук ефективних механізмів їх подолання.

Метою дослідження є узагальнення теоретичних засад формування фінансової інклюзії в Україні, аналіз сучасних тенденцій її реалізації на фінансовому ринку, а також визначення основних бар'єрів

та проблем, що стримують участь населення у використанні фінансових інструментів та обґрунтування напрямів їх подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «фінансова інклюзія» формувалося поступово та еволюціонувало разом із розвитком досліджень у сфері доступу населення до фінансових послуг. На початковому етапі наукові дослідження були зосереджені переважно на проблематиці фінансової виключеності (financial exclusion). Водночас, починаючи з 2000-х років, відбувся концептуальний зсув у бік ширшого трактування даного явища: акцент було перенесено з констатації факту «виключення» на формування комплексного підходу, що передбачає забезпечення рівного доступу населення до основних фінансових продуктів та послуг [7].

Політичне визнання фінансової інклюзії як одного з ключових чинників глобального розвитку відбулося на саміті G20 у м. Сеул у листопаді 2010 року, де лідерами «Групи двадцяти» було офіційно визнано її значення для підвищення добробуту соціально вразливих верств населення та стимулювання розвитку малого й середнього підприємництва [8]. У подальшому фінансова інклюзія набула статусу одного з ключових інструментів зменшення бідності в рамках реалізації Цілей сталого розвитку ООН (SDGs) [9].

В Україні розвиток концепції фінансової інклюзії значною мірою пов'язаний із євроінтеграційними процесами. Вперше питання позиції України та її стратегічних векторів у цій сфері набуло широкого обговорення під час проведення першого Форуму з фінансової інклюзії Finclusion UA у 2018 році. Захід став відправною точкою для інституціоналізації фінансової інклюзії, у результаті чого вона була включена як один із ключових стратегічних пріоритетів діяльності Національного банку України (НБУ) та трансформації фінансового сектору [10].

Так, за визначенням регулятора фінансова інклюзія – створення умов для залучення усіх сегментів населення та бізнесу до користування різноманітними фінансовими послугами, які доступні за інфраструктурою та ціною, офіційно урегульовані та відповідають потребам населення з метою стимулювання економічного зростання країни та зменшення соціальної нерівності у суспільстві [10]. Визначення, яке надає НБУ розкриває зміст, але не враховує якісний вимір фінансової інклюзії, а саме: безпечність, прозорість та відповідальність постачальників фінансових послуг, також недостатньо чітко окреслений аспект фактичного використання фінансових послуг.

На нашу думку, більш коректним є визначення Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСД), де фінансова інклюзія, виступає як процес забезпечення доступного, своєчасного та повноцінного доступу до широкого спектру фінансових продуктів і послуг та розширення їх використання всіма соціальними групами шляхом упровадження традиційних і інноваційних підходів, включно з під-

вищенням фінансової обізнаності та освіти, з метою зміцнення фінансового добробуту населення та сприяння економічній і соціальній інклюзії [11].

Досягнення цієї кінцевої мети – зміцнення фінансового добробуту – вимагає від домогосподарств переходу від пасивного споживання базових послуг до активного управління власними ресурсами.

Ключовим майданчиком для такої трансформації стає фінансовий ринок, що виступає середовищем, у межах якого відбувається перерозподіл фінансових ресурсів між економічними агентами, а також формується система фінансових інструментів, доступних для населення та бізнесу. У цьому контексті фінансова інклюзія передбачає не лише формальний доступ до фінансових установ, а й реальну можливість домогосподарств користуватися фінансовими продуктами та інвестувати у фінансові активи.

У науковій літературі наголошується, що ринки фінансових активів відіграють важливу роль у розширенні можливостей населення щодо накопичення заощаджень та інвестування у фінансові активи.

У міжнародній практиці домінує підхід до операціоналізації інклюзії на фактичному використанні ключових фінансових сервісів – здатності здійснювати платежі, заощаджувати та залучати фінансування [12]. Проте, на нашу думку, такий підхід є надто обмеженим для сучасних реалій, оскільки він фіксує переважно базові форми включення населення до фінансової системи, але недостатньо відображає глибину та якість цієї участі. Забезпечення доступу до рахунку, платежів і простих заощаджень створює лише початкові умови для фінансової інклюзії. У подальшому домогосподарства можуть переходити до складніших форм взаємодії з фінансовим ринком – накопичення коштів, користування кредитними ресурсами та інвестування у фінансові активи. Саме тому доцільно розглядати фінансову інклюзію як ієрархічну систему, у межах якої фундаментальний рівень становлять платежі, другий рівень – заощадження та кредити, а третій – використання складних фінансових продуктів та інвестиційних інструментів (рис. 1).

Фінансова інклюзія у платежах. З економічної точки зору платежі виконують ключову функцію забезпечення участі індивіда в грошовому обігу та фінансових потоках. Вони виступають початковим рівнем інтеграції у фінансову систему, створюючи основу для подальшого використання інструментів заощадження та кредитів. У разі відсутності доступу до каналів безготівкових розрахунків або нерегулярного здійснення платежів, фактична участь особи у фінансовій системі залишається обмеженою, навіть при формальній наявності банківського рахунку [13].

Розширення доступу до банківських послуг та зростання частки електронних операцій є однією з ключових тенденцій розвитку фінансової інклюзії в Україні, оскільки саме через платіжні операції домогосподарства починають активно користуватися

Рис. 1 Концептуальна модель розвитку фінансової інклюзії домогосподарств

Джерело: розроблено авторами

фінансовою інфраструктурою [3]. Наявність банківського рахунку є базовою передумовою для здійснення платежів. Так, частка дорослого населення України (віком 15+ років), яке має рахунок у фінансовій установі або мобільний гаманець, збільшилася з приблизно 35% у 2014 році до 88% у 2024 році, тобто більш ніж у 2,5 рази протягом десяти років [12]. Цей показник свідчить про істотний прогрес у сфері базової фінансової інклюзії, який став можливим завдяки цифровізації та реформуванню платіжної системи.

Одним із ключових етапів модернізації платіжної інфраструктури України стало ухвалення Закону України «Про платіжні послуги» від 30.06.2021 №1591-IX, який набрав чинності 1 серпня 2022 року [14]. Запровадження даного нормативного акту покликане гармонізувати українське законодавство з положеннями європейської Директиви PSD2 та сприяти формуванню конкурентного середовища на ринку платіжних послуг. Закон вперше системно визначає перелік платіжних послуг, правовий статус поставальників платіжних сервісів, порядок здійснення платіжних операцій та випуску електронних грошей, а також передбачає можливість участі у платіжному ринку небанківських установ [10].

Наступним важливим кроком стало оновлення Системи електронних платежів НБУ (СЕП), яка з 20 серпня 2022 року працює у режимі 24/7. Оновлена система забезпечує розрахунки в реальному часі та стандарт ISO 20022, підвищуючи швидкість, надійність і сумісність з глобальними фінансовими мережами. Це спростило доступ до платежів, створило передумови для миттєвих транзакцій і посилило роль цифрових каналів [10]. Значну роль у цьому процесі відіграли мобільні банківські додатки, які стали основним інструментом безготівкових платежів для українців, зокрема: Monobank, Приват24, Sense SuperApp, Абанк24 та інші.

Завдяки зазначеним реформам, модернізації інфраструктури та широкому поширенню мобільних додатків, частка безготівкових платежів в Україні істотно зросла. За даними НБУ, у 2025 році українці здійснили 9,51 млрд операцій платіжними картками на 7,16 трлн грн, з яких 95,5% за кількістю та 65,4% за сумою – безготівкові (зростання на 11% та 10,4% відповідно порівняно з 2024 роком). Кількість карток досягла 148,7 млн, що свідчить про глибоку інтеграцію платежів у повсякденне життя [10].

Фінансова інклюзія у заощадженнях та кредитуванні. Інклюзія у депозитах відображає здатність домогосподарств не лише здійснювати платежі, а й акумулювати кошти у формальному фінансовому секторі. Відкриття депозитних рахунків, збереження ліквідності та ефективне управління фінансовими ризиками забезпечують фінансову стійкість домогосподарств та їхній добробут. Крім того, мобілізація заощаджень через депозити стимулює економічне зростання та забезпечує стабільність фінансового ринку, оскільки ці ресурси можуть використовуватися для інвестиційного розвитку економіки [15].

Банківський депозит користується серед населення попитом, оскільки він є менш ризикованим інструментом порівняно з іншими способами інвестування. Станом на кінець січня 2026 р. депозити домогосподарств становили 1 595 996 млн грн, що на 230 354 млн грн (16,8%) перевищує рівень на початок 2025 року. Аналізуючи динаміку депозитів у національній та іноземній валютах можна відмітити скорочення протягом першого місяця 2026 року (-1,4 в.п.) на відміну від тенденції приросту депозитів, що характерна для минулих років (рис. 2) [10].

Депозити в іноземній валюті у перерахунку на гривні, мають тенденцію до зростання на 10730 млн грн (2%), дана тенденція спричинена девальвацією національної валюти, яка становила з початку року більше 50% по

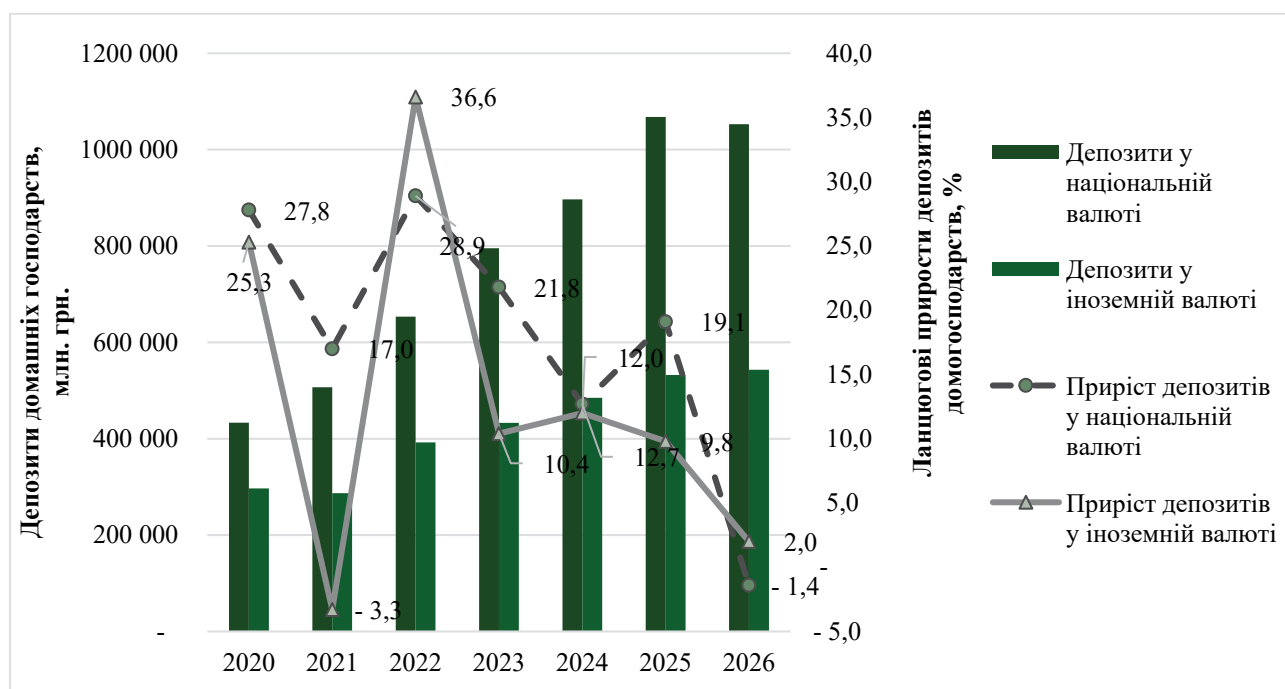

Рис. 2. Динаміка депозитів домогосподарств у національній та іноземній валютах у 2020–2026 рр.

Примітка: * дані станом на січень 2026 року

Джерело: побудовано авторами за даними [10]

відношенню до долара та приблизно 47,5% – до євро, враховуючи курс, що встановлений НБУ [10].

У січні 2026 середньозважена ставка по депозитам домашніх господарств в цілому по банківській системі України складала 8,2%, зокрема у гривнях – 10,2%, у іноземній валюті – 0,6%. За умови, що індекс споживчих цін за січень 2026 року склав 0,7% (приблизно 8–9% на рік), існуючий рівень інфляції та, враховуючи оподаткування відсотків за депозитами, роблять банківські депозити не завжди ефективним засобом збереження купівельної спроможності [10].

Водночас фінансова інклюзія на цьому рівні проявляється не лише через можливість накопичення коштів, але й через доступ населення до кредитних

ресурсів. Для аналізу структури кредитування домогосподарств у межах цього дослідження виділено три ключові інституційні канали – банки, фінансові компанії та ломбарди, що забезпечують основну частину споживчого кредитування населення. Кредитні спілки та інші альтернативні джерела фінансування не включено до аналізу через їхню відносно незначну роль.

Аналізуючи динаміку кредитування населення у 2020–2025 рр., можна відзначити суттєві зміни як у загальних обсягах, так і в структурі кредитування (таблиця 1).

Після скорочення у 2022 році (-13,08 в.п.) банківський сектор поступово відновив активність, досягнувши 365,39 млрд. грн. (+25,24 в.п. за 3 кв.

Таблиця 1

Структура кредитування домогосподарств України за основними інституційними каналами у 2020–2025 рр., млрд грн

Рік	Банки		Ломбарди		Фінансові компанії	
	Абсолютне значення	Приріст, %	Абсолютне значення	Приріст, %	Абсолютне значення	Приріст, %
2020	206,47	-2,84	16,57	-8,84	14,41	16,02
2021	254,39	23,21	11,91	-28,12	18,75	30,12
2022	221,11	-13,08	10,24	-14,02	6,66	-64,48
2023	236,47	6,95	12,11	18,26	11,51	72,82
2024	291,76	23,38	13,1	8,18	21,15	83,75
2025*	365,39	25,24	12,84	-1,98	25,15	18,91

Примітка: *дані за 3 квартали 2025 року

Джерело: побудовано авторами за даними [10]

2025 року), що свідчить про здатність фінансової системи адаптуватися до воєнних шоків, зокрема завдяки таргетованій політиці НБУ [10].

Водночас у контексті формування фінансової інклюзії важливу роль у пошкваленні кредитної активності відіграли державні програми підтримки населення, зокрема програма доступного іпотечного кредитування «Оселя», реалізація якої сприяла розширенню доступу домогосподарств до житлового фінансування, у межах якої 22 620 родин отримали іпотечні кредити на 38 млрд 923 млн грн [16], що забезпечило як економічний ефект, так й соціальний ефект.

Сегмент фінансових компаній, що спеціалізуються на споживчих кредитах, онлайн-позиках та мікрофінансуванні, продемонстрував високу адаптивність до кризових умов, однак змінив орієнтацію на більші позики та надійніших клієнтів.

За даними Opendatabot, середня сума мікропозики у 2024 році зросла на 28 % – з 4 830 грн у 2023-му до 6 190 грн (за деякими оцінками – до 6 217 грн за повний рік) [17], а обмеження максимальної денної відсоткової ставки (не більше 1 % на день (з урахуванням усіх платежів) з серпня 2024 року) знизило вартість мікрокредитів для споживачів, але змусило МФО радикально посилити скоринг, що обмежило доступність позик для ризикових клієнтів та потенційно сприяє борговим пасткам. Швидке накопичення прострочень, перехід на прострочені платежі та нарахування штрафів залишаються серйозною проблемою, особливо для людей з низьким фінансовим грамотністю.

Ломбарди у 3 кв. 2025 року демонструють стагнацію та втрату ринкової частки порівняно з піковим 2020 роком: обсяг кредитного портфеля становить лише 12,84 млрд грн – це в 28 разів менше за банківський сегмент (365,39 млрд грн) і приблизно вдвічі менше за портфель фінансових компаній (25,15 млрд грн). Кількість укладених договорів скоротилася на 63 % (з 9,81 млн у 2020 році до 3,60 млн у 3 кв. 2025 року), а середній розмір одного кредиту зріс майже вдвічі – до 3,57 тис. грн. Незважаючи на те, що ломбарди залишаються єдиним доступним джерелом швидкої готівки для людей без кредитної історії, банківської картки чи повного пакета документів, інструмент фінансової інклюзії помітно слабшає: війна, масове закриття точок, посилення регулювання та конкуренція з боку цифрових банків і МФО суттєво звузили їхню присутність і доступність для найвразливіших верств населення [10].

Водночас діяльність мікрофінансових організацій та ломбардів не завжди доцільно розглядати як повноцінний інструмент поширення фінансової інклюзії: висока вартість позик часто не сприяє підвищенню фінансової доступності, а навпаки, може призводити до зростання боргового навантаження на домогосподарства із низьким рівнем доходів [18].

Інклюзія у фінансових активах. Найвищий рівень у запропонованій ієрархії відповідає інвестуванню у фінансові активи, що передбачає задоволення базових

потреб та орієнтацію домогосподарств на довгострокове планування та примноження свого капіталу. У цьому контексті доцільно розглядати, як традиційні, так і альтернативні варіанти, які поступово набувають свого поширення.

В останні роки на українському фінансовому ринку активного поширення набули облігації внутрішньої державної позики (ОВДП). Станом на початок 2026 року індивідуальні інвестиції в ОВДП за номінально-амортизаційною вартістю склали 112,021 млрд. грн. Аналізуючи наведені дані, бачимо, що протягом останніх 6 років кількість ОВДП, якими володіють фізичні особи зросла на 102 244 млн. грн. Проте основна частка облігацій залишається у власності НБУ та банків, тоді як частка, що належить фізичним особам, коливається від 0,1% до 5,7% [10].

Функціонування ринку внутрішніх державних запозичень передбачає розміщення ОВДП через первинних дилерів, до яких належать банківські установи. Разом з тим розвиток цифрових фінансових сервісів значно спростило доступ населення до цього інструменту: придбати облігації можна через онлайн-платформи банківських додатків, зокрема Privat24 або Monobank, що сприяє розширенню доступу домогосподарств до інвестиційних можливостей. Водночас інвестування у державні цінні папери, зокрема ОВДП, переважно здійснюють домогосподарства із середнім та високим рівнем доходів.

Попри більшу прибутковість відносно банківських депозитів, інвестиційний потенціал персональних фінансів на ринку внутрішніх державних запозичень залишається реалізованим не в повній мірі. Політика персонального інвестування значною мірою залежить від індивідуальних характеристик інвестора, зокрема рівня доходів, фінансової грамотності, інвестиційних цілей, обсягу заощаджень, віку, схильності до ризику та попереднього досвіду інвестування [19]. Проте розширення фінансових інструментів та доступність інвестицій іноді стимулює до прийняття нерациональних рішень, коли прагнення швидкого прибутку призводить до інвестицій у високоризикові активи без оцінки ризиків, що зменшує ефективність інвестиційної діяльності.

У цих умовах подальший розвиток ринку державних цінних паперів потребує впровадження ефективних заходів, спрямованих на підвищення зацікавленості індивідуальних інвесторів у фінансових інструментах ринку ОВДП. В умовах інфляційних коливань та девальваційного тиску національної валюти важливим чинником залишається забезпечення конкурентної доходності державних облігацій, що дозволить захистити персональні заощадження від знецінення та стимулюватиме населення спрямовувати фінансові ресурси на фінансування держави і відбудову національної економіки.

Із запровадженням курсу діджиталізації в Україні, все більшої популярності набуває криптовалюта як альтернативний канал фінансової інклюзії.

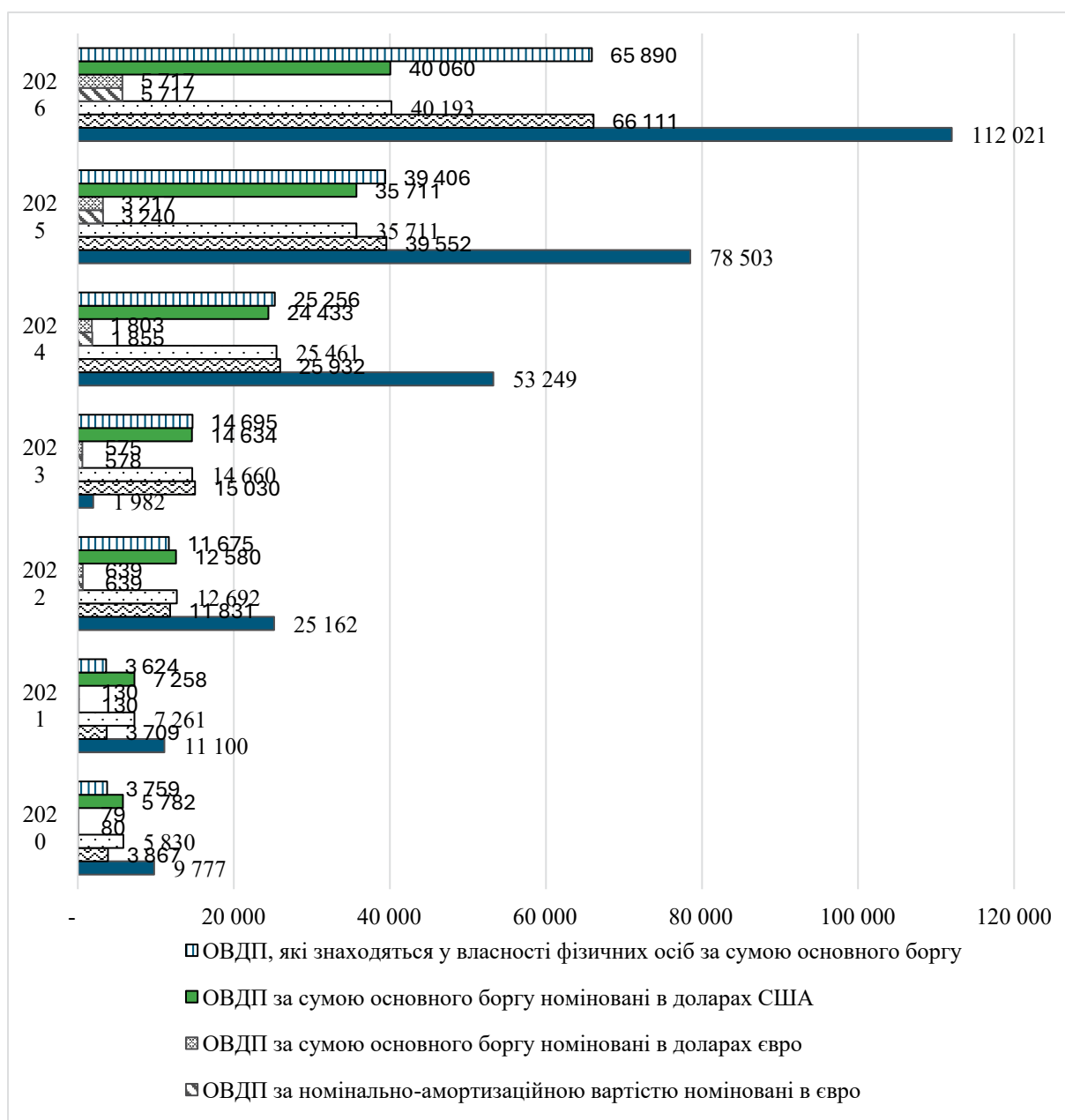

Рис. 3. Обсяг ОВДП, номінований у гривні та іноземних валютах і перебувають у власності індивідуальних інвесторів, на початок року

Джерело: побудовано авторами за даними [10]

За даними аналітичної платформи Triple-A, у 2025 році близько 15,7 % населення України володіють криптоактивами. Водночас згідно з рейтингом Global Crypto Adoption Index, а за інтенсивністю використання Україна посідає 1 місце у світі. Такі показники свідчать про те, що Україна належить до країн із найвищим рівнем поширення криптовалют у Європі. [20–21].

Криптовалюта дозволяє навіть особам без банківського рахунку здійснювати перекази, зберігати заощадження та захищатися від інфляції, проте ринок значною мірою розвивається поза держав-

ним регулюванням, що створює ризики для захисту прав споживачів та правової кваліфікації діяльності. Національний банк України не визнає криптовалюту законним засобом платежу, проте продовжує активно працювати над її нормативним врегулюванням.

Розвиток ринку фінансових послуг тісно пов'язаний із доходами населення та рівнем розвитку фінансової інклюзії, оскільки кошти домогосподарств формують ресурсну базу фінансових інститутів і при правильному використанні дозволяють захистити заощадження від інфляції та примножити капітал. Потреба у швидких грошах спонукає насе-

лення користуватися кредитами з непрозорими умовами та прихованими комісіями, а активний маркетинг стимулює короткострокову споживчу поведінку домогосподарств, що призводить до фінансових помилок та майбутньому зростанні боргового навантаження.

Серед ключових стримуючих факторів функціонування фінансової інклюзії на ринку фінансових послуг залишається низька платоспроможність населення. За даними Світового банку рівень бідності в Україні тримається на позначці 36,9 %, а коефіцієнт Джині сягнув 0,50, що свідчить про вкрай високий рівень нерівності [22]. Понад 1,2 млн осіб отримують мінімальну або нижчу заробітну плату, а більшість домогосподарств мають лише одне офіційне джерело доходу [23]. У таких умовах усі наявні кошти йдуть на покриття поточних базових потреб – харчування, комунальні послуги, лікування та освіти дітей, – через що у людей практично не залишається вільних ресурсів для заощаджень чи інвестицій. Це створює замкнене коло: низькі доходи унеможливають накопичення, а відсутність інвестицій не дозволяє вийти з «низу економічної піраміди».

Подолання цієї проблеми потурбує комплексної державної політики, спрямованої на розвиток власного виробництва. Такий макроекономічний підхід забезпечує стабільне зростання ВВП, збільшення бюджетних надходжень і реальних доходів населення, одночасно запобігаючи примітивізації економіки та її подальшій деградації.

Водночас навіть за умови успішного виконання державою своїх функцій подолання бідності неможливе без активної участі самих підприємців і населення. Лише поєднання послідовної державної політики з цілеспрямованими зусиллями бізнесу та відповідальною поведінкою громадян дозволить розірвати замкнене коло низьких доходів і забезпечити реальний прогрес у підвищенні добробуту населення.

Одним із важливих факторів, що стримують участь домогосподарств у фінансовому ринку, є низький рівень довіри населення до фінансових установ. За даними опитування, проведеного Центром Разумкова, проведеного у листопаді 2025, лише близько 35 % населення висловлюють довіру до комерційних банків, тоді як майже 50 % респондентів зазначають про недовіру до них [24].

В умовах невизначеності домогосподарства часто обирають консервативну модель фінансової поведінки та надають перевагу зберіганню коштів у готівковій формі як інструменту безпеки. Так, за даними Національного банку України, обсяг готівки в обігу станом на 1 січня 2026 року досяг рекордних 926,3 млрд грн, збільшившись за рік на 12,6 %, що свідчить про збереження значного попиту населення на готівкові кошти [10]. Комбінація цих двох явищ призводить до зростання тіньового сектору економіки, так як наслідок, гальмуванню її розвитку.

Підвищення рівня довіри залежить від комплексу заходів – від рівня фінансової грамотності, від системи захисту прав споживачів, та від загальної стабільності фінансової системи. Національний банк як регулятор встановлює необхідні правила та норми, діє прозоро й послідовно, проте ключове питання виникає до інших учасників ринку: наскільки сумлінно вони дотримуватимуться цих вимог на практиці, будуватимуть чесні та довгострокові відносини з клієнтами та доведуть свою надійність не лише в звітах, а й у щоденній роботі.

Суттєвим бар'єром для залученості громадян до фінансової системи залишається брак знань. Більшість жителів України не володіє достатніми знаннями про те, як функціонує банківська система, як інвестувати кошти чи іншими фінансовими інструментами.

Пропри те, що державою розроблено низку ініціатив для підвищення фінансової грамотності населення, зокрема діяльність центру фінансових знань «Талан», запровадження обов'язкового предмета «Підприємництво і фінансова грамотність», а також освітні можливості платформи Dii.Business. Значна частина населення залишається формально виключеною з цих процесів і не користується наявними освітніми ресурсами. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває необхідність налагодження скоординованої взаємодії між державними інституціями, фінансовими установами та громадськими організаціями з метою розширення доступу населення до програм фінансової освіти та підвищення рівня фінансової обізнаності громадян.

Доцільним напрямом підвищення рівня фінансової грамотності населення є активне залучення територіальних громад до реалізації освітніх ініціатив як посередників між місцевими підприємствами та вже існуючими програмами фінансової освіти. Такий підхід дозволить охопити різні вікові групи населення та сприятиме формуванню іміджу громади як соціально відповідального партнера, що дбає про фінансову обізнаність своїх жителів. Крім того, для підвищення доступності фінансових знань у віддалених населених пунктах доцільно запровадити мобільні фінансові групи громади – виїзні команди експертів, які на регулярній основі відвідуватимуть сільські території та трудові колективи, проводитимуть практичні воркшопи з управління особистими фінансами, заощадженнями, інвестуванням у державні облигації та іншими фінансовими інструментами, а також надаватимуть практичну допомогу у відкритті рахунків або придбанні фінансових активів.

Висновки. У статті досліджено особливості реалізації фінансової інклюзії домогосподарств на ринку фінансових активів та обґрунтовано її ієрархічну структуру. Встановлено, що фінансова інклюзія формується поетапно: від базового доступу до платіжної інфраструктури та фінансових рахунків

до використання інструментів заощадження, кредитування та подальшого залучення домогосподарств до інвестування у фінансові активи. Такий підхід дозволяє розглядати фінансову інклюзію не лише як формальний доступ до фінансових послуг, а як процес поглиблення участі населення у функціонуванні фінансового ринку.

Результати дослідження демонструють, що в Україні спостерігається значний прогрес у розвитку базової фінансової інклюзії, насамперед у сфері платіжних послуг. Цифровізація банківського сектору, модернізація платіжної інфраструктури та активне впровадження мобільного банкінгу сприяли суттєвому збільшенню обсягу безготівкових операцій і розширенню доступу населення до фінансових сервісів. Незважаючи на існуючі економічні виклики, сегменти заощаджень і кредитування продовжують функціонувати як у банківському, так і в небанківському секторі фінансового ринку. Водночас більш складні форми фінансової участі, пов'язані з інвестуванням у фінансові активи, залишаються менш розвиненими, особливо серед домогосподарств із середніми та низькими доходами.

Найбільш високі показники фінансової інклюзії спостерігається у сегменті залучення домогоспо-

дарств до інвестування у фінансові активи. У цьому контексті важливу роль відіграє ринок державних цінних паперів, зокрема облігацій внутрішньої державної позики, які виступають одним із найбільш доступних та відносно надійних інструментів інвестування для населення. Водночас частка індивідуальних інвесторів на цьому ринку залишається відносно невеликою, що свідчить про наявність значного нереалізованого потенціалу залучення персональних заощаджень до фінансового ринку.

Частина проблем, що ускладнюють залучення індивідуальних інвесторів на фондовий ринок, зокрема обмеженість фінансових ресурсів населення та недостатній рівень фінансової грамотності, носить системний характер і може бути подолана лише у рамках загального розвитку національної економіки та ринків капіталу.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з кількісною оцінкою факторів, що впливають на інвестиційну поведінку домогосподарств, а також з моделюванням взаємозв'язку між рівнем фінансової грамотності, доходами населення та участю у фінансовому ринку. Важливим напрямом є дослідження впливу цифровізації фінансового сектору на доступ населення до інвестиційних інструментів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Center for Financial Inclusion. URL: <http://www.centerforfinancialinclusion.org>
2. Sarma M., Pais J. Financial Inclusion and Development. *Journal of International Development*. 2010. Vol. 23, №5. P. 613–628. DOI: <https://doi.org/10.1002/jid.1698>
3. Zetterli Peter. Climate Adaptation, Resilience, and Financial Inclusion: A New Agenda. Focus Note. Washington, 2023. CGAP. URL: <https://www.cgap.org/research/publication/climate-adaptation-resilience-and-financial-inclusion-new-agenda>.
4. Десятнюк О., Крисоватий А., Птащенко О. Стан та тенденції розвитку фінансової інклюзії в Україні. *Світ фінансів*. 2023. № 3. С. 21–34. DOI: <https://doi.org/10.35774/sf2023.03.021>
5. Онищенко С., Глушко А. Фінансова та цифрова інклюзія ветеранів в аспекті зміцнення соціально-економічної безпеки. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*, 2024. №15. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-15-03-04>
6. Лютий І., Жуков А. Тригерно-векторна модель поведінки індивідуальних інвесторів на ринку внутрішніх державних запозичень. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2025. 1(60), 427–442. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcapter.1.60.2025.4548>
7. Жихор О.Б., Яфінович О.Б., Плешакова Н.А. Забезпечення фінансової інклюзії в Україні під впливом глобальних викликів. Імперативи розвитку міжнародних економічних відносин в умовах глобальних викликів : колективна монографія / кол. авт. ; за ред. О. А. Довгаль. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. С. 423–444.
8. Seoul Summit Document. *G20 Information Centre*. URL: <https://www.g20.utoronto.ca/2010/g20seoul-doc.html#inclusion>
9. Lawrence O. and Friedman E., The Sustainable Development Goals: One-Health in the World's Development Agenda. *JAMA*. December 14, 2015. DOI: <https://doi.org/10.1001/jama.2015.1628>
10. Національний банк України. URL: <https://www.bank.gov>
11. OECD: Toolkit for Measuring Financial Literacy and Financial Inclusion 2022, Paris. *OECD Publishing*, March 2022. DOI: <https://doi.org/10.1787/cbc4114f-en>
12. Klapper L., Singer D., oth. The Global Findex Database 2025. Connectivity and Financial Inclusion in the Digital Economy. The World Bank. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstreams/9288bdc5-7a9b-42de-a47c-3746fd68f22a/download>
13. Поліщук В., Іщук Л. Сутність фінансової інклюзії та доступності до фінансових продуктів. *Економічний форум*. 2022. Випуск №1. DOI: <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2022-1-17>
14. Про платіжні послуги : Закон України від 30.06.2021 № 1591-IX : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>
15. Захарченко Н. Фінансова інклюзія для підвищення добробуту населення та економічного зростання держави. *Фінанси України*. 2020. № 6. С. 105–116.
16. У 2025 році майже 7,8 тисяч українців придбали власне житло з доступною іпотекою eОселя | Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/2980a65e-19bc-496f-96bf-547173028504?lang=uk-UA&title=U2025-RotsiMaizhe7-8-TisiachUkrainsivPridbaliVlasneZhitloZDostupnoiIpotekoUoselia>
17. Опендатабот – відкриті дані про компанії, ФОП, суди та нерухомість України. URL: <https://opendatobot.ua/en>

18. Терещенко Г., Шелудько Н., Версаль Н., Шаповал Ю. Підвищення фінансової грамотності і фінансової інклюзії домогосподарств у контексті розвитку небанківського сегмента фінансового сектору. *Освітня аналітика України*. 2021. № 5(16). С. 32–50. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2021-5-32-50>
19. Жуков А. Актуальність використання персональних фінансів через ринок внутрішніх державних запозичень в умовах війни. *Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць*. Одеса : Одеський національний економічний університет. 2024. № 1–2 (88–89). С. 58–75.
20. Cryptocurrency Ownership Data Ukraine. *Pay and Get Paid Globally in Stablecoins & Local Currencies. Triple-A*. URL: <https://www.triple-a.io/cryptocurrency-data/ukraine>
21. The Chainalysis 2025 Global Adoption Index. *Chainalysis*. URL: <https://chainalysis.com/blog/2025-global-crypto-adoption-index/>
22. Monitoring Living Conditions in Ukraine: Fall 2025 Update. *World Bank*. Washington
23. Кількість українців із мінімальною зарплатою підскочила за рік на 37%. *Фінансовий клуб*. URL: <https://finclub.net/news/kilkist-ukrajintiv-iz-minimalnoyu-zarplatoyu-pidskochila-za-rik-na-37protsen.html>
24. Оцінка ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, оцінка проблем, що існують в українському суспільстві. *Центр Разумкова*. листопад 2025. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-otsinka-problem-shcho-isnuut-v-ukrainskomu-suspilstvi-lystopad-2025r>

REFERENCES

1. Center for Financial Inclusion. Available at: <http://www.centerforfinancialinclusion.org>
2. Sarma M. & Pais J. (2011). Financial inclusion and development. *Journal of International Development*. no. 23 (5), pp. 613–628.
3. Zetterli P. (2023). Climate Adaptation, Resilience, and Financial Inclusion: A New Agenda. Focus Note. Washington, D.C.: CGAP. Available at: <https://cgap.org/research/publication/climate-adaptation-resilience-and-financial-inclusion-new-agenda>
4. Desiatniuk O., Krysovatyi A. and Ptashchenko O. (2023). Stan ta tendentsii rozvytku finansovoi inkluzii v Ukraini [State and Development Trends of Financial Inclusion in Ukraine]. *Svit finansiv*. no. 3. Pp. 21–34. DOI: <https://doi.org/10.35774/sf2023.03.021> (in Ukrainian)
5. Onyshchenko S. and Hlushko A. (2024). Finansova ta tsyfrova inkluziia veteraniv v aspekti zmitsnennia sotsialno-ekonomichnoi bezpeky. [Financial and Digital Inclusion of Veterans in the Context of Strengthening Socio-Economic Security]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Serii: ekonomika ta upravlinnia*. no. 15. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-15-03-04> (in Ukrainian)
6. Liutyi I. and Zhukov A. (2025). Tryhermo-vektorna model povedinky indyvidualnykh investoriv na rynku vnutrishnykh derzhavnykh zapozychen [Trigger-Vector Model of Individual Investor Behavior in the Domestic Government Bond Market]. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. no. 1 (60). pp. 427–442. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptr.1.60.2025.4548> (in Ukrainian)
7. Zhykhor O. B., Yafinovykh O. B. and Plieshakova N. A. (2022) *Zabezpechennia finansovoi inkluzii v Ukraini pid vplyvom hlobalnykh vyklykiv* [Ensuring Financial Inclusion in Ukraine under the Influence of Global Challenges]. In: Imperatyvy rozvytku mizhnarodnykh ekonomichnykh vidnosyn v umovakh hlobalnykh vyklykiv: kolektyvna monohrafiia. Kharkiv: KhNU imeni V. N. Karazina, pp. 423–444. (in Ukrainian).
8. Seoul Summit Document. *G20 Information Centre*. URL: <https://www.g20.utoronto.ca/2010/g20seoul-doc.html#inclusion>
9. Gostin L.O., Friedman E.A. The Sustainable Development Goals: One-Health in the World's Development Agenda. *JAMA*. December 14, 2015. DOI: <https://doi.org/10.1001/jama.2015.1628>
10. Natsionalnyi bank Ukrainy (2026) [National Bank of Ukraine]. Available at: <https://www.bank.gov.ua> (in Ukrainian)
11. OECD (2022), OECD/INFE Toolkit for Measuring Financial Literacy and Financial Inclusion 2022. Available at: <https://doi.org/10.1787/cbc4114f-en>
12. Klapper L., Singer D., Starita L. and Norris A. (2025). The Global Findex Database 2025: Connectivity and Financial Inclusion in the Digital Economy. Washington, DC: World Bank. DOI: <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-2204-9>
13. Polishchuk V. and Ishchuk L. (2022) Sutnist finansovoi inkluzii ta dostupnosti do finansovykh produktiv [The Essence of Financial Inclusion and Accessibility to Financial Products]. *Ekonomichni forum*, no. 1. DOI: <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2022-1-17> (in Ukrainian)
14. Pro platizhni posluhy: Zakon Ukrainy vid 30.06.2021 r. No 1591-IX [On payment services: Law of Ukraine of June 30, 2021 No 1591-IX]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> (in Ukrainian)
15. Zakharchenko N. (2020) Finansova inkluziia dlia pidvyshchennia dobrobutu naseleння ta ekonomichnoho zrostan- nia derzhavy. [Financial Inclusion for Enhancing Public Welfare and Economic Growth of the State] *Finansy Ukrainy*. no. 6. P. 105–116.
16. U 2025 rotsi maizhe 7,8 tysiach ukraintiv prydbaly vlasne zhytlo z dostupnoiu ipotekoju “ieOselia”. Ministerstvo ekonomiky, dovkillia ta silskoho hospodarstva Ukrainy. Available at: <https://me.gov.ua/News/Detail/2980a65e-19bc-496f-96bf-547173028504?lang=uk-UA&title=U2025-RotsiMaizhe7-8-TisiachUkrajintivPrydbaliVlasneZhytloZDostupnoiuIpotekojuOselia>
17. Opendatabot – vidkryti dani pro kompanii, FOP, sudy ta nerukhomist Ukrainy [Opendatabot – open data on companies, sole proprietors, courts and real estate in Ukraine]. Available at: <https://opendatabot.ua/en>
18. Tereshchenko H., Sheludko N., Versal N., Shapoval Y. (2021) Pidvyshchennia finansovoi hramotnosti i finansovoi inkluzii domohospodarstv u konteksti rozvytku nebankivskoho sehmenta finansovoho sektoru [Enhancing financial literacy and financial inclusion of households in the context of the development of the non-banking segment of the financial sector]. *Osvitnia analityka Ukrainy*. no. 5(16). P. 32–50. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2021-5-32-50>. (in Ukrainian)
19. Zhukov A. (2024). Aktualitety vykorystannia personalnykh finansiv cherez rynek vnutrishnykh derzhavnykh zapozychen v umovakh viiny [Current issues of using personal finances through the domestic government bond market under wartime

- conditions]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen: zbirnyk naukovykh prats*. Odesa: Odeskyi natsionalnyi ekonomichnyi universytet. no. 1–2 (88–89). P. 58–75. (in Ukrainian)
20. Cryptocurrency Ownership Data Ukraine. Pay and Get Paid Globally in Stablecoins & Local Currencies. Triple-A. Available at: <https://www.triple-a.io/cryptocurrency-data/ukraine>
21. The Chainalysis 2025 Global Adoption Index. Chainalysis. Available at: <https://www.chainalysis.com/blog/2025-global-crypto-adoption-index/>
22. Monitoring Living Conditions in Ukraine: Fall 2025 Update. World Bank. Washington. Available at: <https://worldbank.org/>
23. Kilkist ukrainsiv iz minimalnoiu zarplatou pidskochyla za rik na 37%. [The number of Ukrainians with minimum wages increased by 37% over the year. Financial Club]. *Finansovyi klub* Available at: <https://finclub.net/news/kilkist-ukrajintsiv-iz-minimalnoyu-zarplatoyu-pidskochyla-za-rik-na-37protsen.html> (in Ukrainian)
24. Otsinka sytuatsii v kraini, dovira do sotsialnykh instytutiv, otsinka problem, shcho isnuiut v ukrainskomu suspilstvi. Tsentrazumkova, lystopad 2025 [Assessment of the situation in the country, trust in social institutions, and evaluation of problems in Ukrainian society. Razumkov Centre, November 2025]. Available at: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-otsinka-problem-shcho-isnuiut-v-ukrainskomu-suspilstvi-lystopad-2025r> (in Ukrainian)

Дата надходження статті: 27.02.2026

Дата прийняття статті: 20.03.2026

Дата публікації статті: 31.03.2026